అంత్యాక్షరి

కేతు విశ్వనాథరెడ్డి

“అవ్వా!... అవ్వా! అవ్వోవ్!” సిటవుట్‌లో ఫైబర్ కుర్చీలో కూర్చుని పుస్తకం చదువుకుంటున్న దుర్గమ్మ మనుమరాలి మూడో పిలుపు వింది- సుషమ దగ్గరకొచ్చి కొంచెం బిగ్గరగా పిలవడం వల్ల. ‘అవ్వా’ అని పిలిపించుకోవడం అంటేనే దుర్గమ్మకు ఇష్టం.

నవ్వుతో సుషమను పలకరించింది. చదువుతున్న పేజీల మధ్య చూపుడు వేలుంచి పుస్తకం మూసింది.

“బోర్ కొడుతోంది అవ్వా,” ముఖం మీద పడుతున్న జుట్టు పాయల్ని చేత్తో తోసుకుంటూ సుషమ గోముగా అమ్మమ్మ దుర్గమ్మ దగ్గర నిలబడింది.

“ఇక్కడ కూర్చుందువుగాని రా పాపా,” దుర్గమ్మ తన కాళ్ల దగ్గర, అతి శుభ్రంగా మెరుస్తున్న పాలరాతి నేలమీద సుషమను మురిపెంగా కూర్చోబెట్టుకుంది. మెడవరకు కత్తిరించుకున్న నూనె పెట్టుకోని సుషమ జుట్టును దుర్గమ్మ ముచ్చటగా సరిచేస్తూ అడిగింది.

“ఇప్పుడు చెప్పు పాపా.”

“చెప్పాకదా- బోరుబోరుగా ఉందని,” దుర్గమ్మ కాళ్ల దగ్గర మధ్య చీర మడతల్లో సుషమ తలదాచుకుంది. కాసేపు ముక్కుతో రాసింది. గారాలు పోయింది.

“ఎందుకు పాపా ఉన్నట్టుండి ‘బోర్‌గా ఉంది’ అంటావు,” పుస్తకం తీసి పక్కన పెట్టింది. సుషమ వీపు నిమిరింది. లేపి తన పక్క కుర్చీలో కూర్చోబెట్టుకుంది.

“బోరెందుకో నాకు తెలియదు,” సుషమ అమాయకంగా, నిశ్చిత స్వరంతో అంది.

“ఎన్ని పనులు చేసినావో చెప్పు. నీకెందుకు విసుగొచ్చిందో చెప్తా.”

“హోంవర్కు సగం పూర్తిచేశా. కామిక్స్ కొన్ని చదివా. బోరు కొట్టింది.”

“తర్వాత... వరసగా చేసిన పనులన్నీ చెప్పు వింటా.”

“కంప్యూటర్ గేమ్ ఆడుకున్నా. ఒక అరగంట టీవీలో నాలుగైదు చానల్స్ చూశా. అన్నీ బోరే.”

“తర్వాత...”

“కాసేపు మ్యూజిక్ విన్నా. తర్వాత వీసీఆర్ పెట్టుకున్నా. మా ఫ్రెండు వచ్చింది. నేనూ అదీ చైనీస్ చెకర్ ఆడుకున్నాం.”

“తర్వాత...”

“క్యారమ్స్ ఆడుకున్నాం. ఆ తర్వాత వర్డ్ బిల్డింగ్ ఆడుకున్నాం. బోరు కొట్టింది. మా ఫ్రెండుకు చెప్పా. ‘నీకెప్పుడూ బోరే’ అంటూ అది విసుక్కొని వెళ్లిపోయింది. నాకు మాత్రం బోరు- ఏం చెయ్యాలి!”

“పాపా! నువ్వు ఏ పనీ పూర్తి చెయ్యలేకపోయినా నంటావు అంతేనా?” దుర్గమ్మ అనునయంగా అడిగింది.

“పోనీలే. ఆ పి... పి... పిస్... తుళ్లు...” సుషమ తుళ్లి తుళ్లి నవ్వింది.

“పిస్తుళ్లు, పిస్తుళ్లు. ఇంతకుముందు పలికినావు,” దుర్గమ్మ సుషమ బుగ్గ సాగదీసింది.

“ఆ పిస్తే... పిస్తుళ్లు ఎలా ఆడతారు?”

“ఆడపిల్లలు గొంతుక్కూర్చుంటారు. తమ కుచ్చెళ్లు అడ్డుపడకుండా చూసుకొని కాళ్లను ముందుకూ, వెనక్కూ వేగంగా ఆడిస్తూ ఆడతారు.”

“ఏదీ, ఎలా? అవ్వా అవ్వా నాకు నేర్పించవా?” దుర్గమ్మ గడ్డం పట్టుకొని ప్రాధేయపడింది.

"ఈ వయసులోనా? అరవై ఏండ్లు దాటినాయే బుజ్జితల్లీ! నేర్పించాలంటే చూపాల. ఎట్లా చూపేది పాపా?"

"మా బుజ్జి అవ్వ. నీకు అరవై అంటే ఎవరూ నమ్మరు. ఆడేది చూపించవా?"

"సరేలే. ఇక్కడ వద్దు. ఎవరైనా చూస్తారు. లోపలికి పోదాం."

డ్రాయింగ్ రూమ్‌కు కాస్త ఎత్తుగా నిర్మించిన స్థలంలో...

దుర్గమ్మ ముందుగా పైటను తన నడుముకు బిగించుకుంది. చీరను గోచీలాగా పైకి ఎగచెక్కుకుంది. మోకాళ్లు వంచి కూర్చుంది. ముందు ఎడమ పాదాన్నీ, తర్వాత కుడి పాదాన్నీ కదిలించి చూసుకుంది. రెండు నిమిషాలు వేగంగా పిస్తుళ్లు ఆడింది. ప్రదర్శన ముగిసింది. తనకు దగ్గరగా కూర్చుని పరిశీలనగా చూస్తున్న మనుమరాలి భుజాలు పట్టుకుని దుర్గమ్మ అలసట తీర్చుకోవడానికి గస పోసుకుంది. గస తగ్గాక, "చూడు, నువ్వూ ఇట్లా ఆడు పాపా. చాలా సులభం," అంది.

'అవ్వలో అంతటి శక్తి ఎక్కడిదా?' అని సుషమ సంభ్రమపడిపోయింది. తాను చేసే స్కిప్పింగ్ కంటే పిస్తుళ్లు బాగున్నాయని సుషమకు అనిపించింది. సుషమ ప్రయత్నించింది. వదులు మిడ్డీలో కాళ్లాడించడం సుషమకు సులభమైంది. దుర్గమ్మ ఒకటి, రెండుసార్లు దిద్దింది- "ఇట్లా... ఇట్లా. పాదాలు నేలకు అదమకుండా, సులభంగా అవి కదిలేటట్లు చేసుకోవాల," అంటూ. అయిదు నిమిషాలకు పైగా సుషమ పిస్తుళ్లు ఆడింది. "పిస్తుళ్లు నాకొచ్చేశాయి, నాకొచ్చేశాయి," అంది శ్వాసను పీల్చుకుంటూ, విడుస్తూ దుర్గమ్మను పట్టుకుని ఊపుతూ.

"నువ్వు ఏదైనా నేర్చుకుంటావు. నీకు మంచి పట్టుదల ఉంది పాపా," అమ్మమ్మ మాటల ప్రోత్సాహానికి సుషమ ఉబ్బిపోయింది. అంతకుముందున్న అసహనం గాలికి ఎగిరిపోయింది.

"నువ్వు వెరీ గ్రేట్ అవ్వా! వెరీ వెరీ గ్రేట్. ఇప్పుడు నా హోంవర్కు పూర్తి చేస్తా చూడు," సుషమ ఉత్సాహానికి దుర్గమ్మ ఆనందపడింది.

దుర్గమ్మ బయటికి వచ్చి, మళ్లీ సిటవుట్‌లో కూర్చుంది. ఆమె మనసు అక్షరలోకంలో నిమగ్నం కాలేదు.

జూబిలీహిల్స్‌ను కిందుమీదు చేసి, పిచ్చలు పిచ్చలు చేసి, కిందోమీదో, లక్షలు లక్షలు కుమ్మరించి పుట్టించిన సుందర గృహాన్నీ, పచ్చదనాన్ని మించిన కాంక్రీటు ఆకర్షణనూ దుర్గమ్మ చూస్తూ కూర్చుంది. దుర్గమ్మకు కనిపిస్తున్న ఇళ్లన్నీ భారతీయ, రోమన్, మొగల్ శైలుల కలగాపులగపు శైలుల్లో ఉన్నాయి. కట్టించిన వాళ్ల అర్థకామాలకు సంకేతాలుగా ఉన్నాయి. అలంకార సౌందర్యాలకు దృష్టాంతాలుగా ఉన్నాయి. సుఖసంతోషాలకు కొండగుర్తులుగా ఉన్నాయి.

దుర్గమ్మ ఆలోచనలు కూతురింటి మీదకు మళ్లాయి, ఇంట్లోని సంస్కృతి చుట్టూ తిరిగాయి.

దుర్గమ్మ వారం కిందట ఈ కొత్తింటి గృహప్రవేశానికి ఊరు నుంచి వచ్చింది. ఇంటిని చూసీ చూడగానే, 'కాపురముండేది ముగ్గురు. ఇంత ఇల్లెందుకో?' అనుకుంది. పైకి అనలేదుగాని, లండన్‌లోనూ సౌదీలోనూ, నర్సింగ్‌హోంలోనూ మిగిలిన డబ్బుతో మంచి ఇల్లే కట్టుకున్నారని సమాధానపడింది.

గృహప్రవేశం రోజు చేసిన ఆర్భాటమూ, ఇచ్చిన విందూ, కార్లలో వచ్చిన అతిథుల హాసాలూ, అట్టహాసాలూ దుర్గమ్మ మనసులో గజిబిజి అయ్యాయి. అల్లుడు నలువురి మధ్యా అన్నది గుర్తుకొచ్చింది.

కార్డిఫ్‌లో ఒక మిత్రుడి ఇంటి నమూనా ప్రకారం కట్టించాడంట. మన వాస్తు మొక్కపోకుండా, గృహబలం ఉండేటట్లు సవ్యంగా కట్టించాడంట. గ్రహబలం చూసే గృహప్రవేశ ముహూర్తం, సత్యనారాయణ వ్రతం, విందు- అన్నీ ఏర్పాటు చేశాడంట. "తూర్పువైపు సిటవుట్ రావడానికి రెండు లక్షలు ఖర్చయింది," అని కూడా అల్లుడన్నాడు.

వారం రోజులుగా ఇంట్లోని వస్తు సంస్కృతినీ, సంస్కారాన్నీ దుర్గమ్మ దగ్గరగానే చూసింది. వీటి మధ్య కూతురు స్రవంతి బందీ అయిపోయిందని తెలుసుకుంది. పైగా, సుషమ అసహనమూ, ఏపుగా పెరిగినా పదకొండేళ్లు నిన్ననో మొన్ననో దాటిన సుషమ అసహజ ప్రవర్తనా దుర్గమ్మను తీవ్రంగా కలవరపెట్టాయి.

కూతురు స్రవంతి, అల్లుడు శర్మది రోగాలూ, డబ్బుల ప్రపంచం. ఉదయం ఎనిమిది గంటలకు కారేసుకొని హడావుడిగా నర్సింగ్‌హోంకు వెళ్లిపోతారు. క్రమశిక్షణ తప్పరు.

వేగంలో కొట్టుకపోతారు. మధ్యాహ్నం రెండు గంటలకొస్తారు. మళ్లీ నాల్గు గంటలకు పోతారు. రాత్రి తొమ్మిది దాటాకే తిరిగి రావడం. నాలుగు చేతులా సంపాదిస్తున్నారు- నర్సింగ్‌హోమ్ బయటి మెడికల్ షాపు సాయమూ, మిగతా చేతుల తోడ్పాటూగాక. స్కూలూ,

చదువూ, పనిమనిషి తోడు సుషమ ప్రపంచం. ముగ్గురి మధ్యా పెద్దగా మాటలులేని ప్రపంచం. కూతురూ, అల్లుడి బెడ్‌రూమ్ తప్పితే ఎవరి గదులు వాళ్లవి- అతిథులకు కేటాయించిన మేడమీది రెండు గదులు కాక.

'ఈ ఇంట్లో చాలాచాలా ఉన్నాయి. కానీ, ఏదో వెలితి ఉంది. ఏం వెలితి అది? సుషమ రూపంలో కనపడేదా? మరొకటా?' దుర్గమ్మ తల బద్దలుకొట్టుకొని ఆలోచించింది. ఆ సందర్భంలోనే దుర్గమ్మకు తన పల్లెటూరు జ్ఞాపకానికి వచ్చింది. భర్త మనసులో మెదిలాడు.

ఆయన కూతురి గృహప్రవేశానికి రాలేదు. 'నువ్వు పోయిరా,' అన్నాడు. రిటైరయ్యాక ఆయనకు ఉన్న ఊరే సర్వస్వమైపోయింది. ముప్ఫయ్యేళ్లుగా తనకు తెలిసిన హోమియో వైద్యం చేస్తున్నాడు- పేదాసాదాకు. పైసా తీసుకోడు. ఇంటి దగ్గరకు వచ్చిన పిల్లలకు నాలుగు ముక్కలు చెప్తాడు. డబ్బు తీసుకోడు. 'ఉద్యోగంలో తీసుకున్నది, తీసుకుంటున్నది చాలులే,' అంటాడు. ఊరి రాజకీయాలలో వేలు పెట్టడు. మిగిలిన పిత్రార్జితం ఇల్లుంది. ఒక ఎకరా తోట ఉంది. తోటపని ఇద్దరూ కలిసి చేస్తారు. తను ఆడపిల్లలకు చదువు చెప్తుంది. కాలక్షేపానికి ఒక రేడియో ఉంది. నలుపు తెలుపు టీవీ ఉంది. టీవీకి వచ్చే నలుగురి సందడీ ఉంది.

దుర్గమ్మకు తన భర్తతోడి జీవితమే ఇక్కడికంటే మెరుగనిపించింది. నగర జీవితంలోని కూతురి ఇంటితో పోల్చి ఆలోచించింది. తన ఊళ్లోది ఒకరకంగా గుంపు చలనం, ఇక్కడిది మరీ ఒంటిగాళ్ల చలనం అనుకుంది. ఈ చలనంలో అన్నీ ఉన్నాయి. దేనికీ స్తిమితం లేదు. 'బోర్ - పరమ బోర్,' మనుమరాలి బాష తనకు వారం రోజుల్లోనే అబ్బింది.

దుర్గమ్మ కోడినిద్రలోకి జారుకుంది.

*

దుర్గా వాళ్లమ్మ రామసుబ్బమ్మ దుర్గ మీద కేకలు వేస్తోంది.

"పెద్దమనిషయినావు. పైట వేసుకుంటాండావు. రాత్రయిందంటే ఆ పిస్తుళ్లు- ఆ ఎగుర్లాటలు. ఇక యికలూ పకపకలూ. మీ నాయనకు చెప్తే, 'చిన్నపిల్ల, పోనీలే,' అంటాడు. మాయమ్మకు నేను కూడా చిన్న పిల్లనే. పద్నాలుగేండ్లు నెత్తిమీంద కొచ్చినాయి. ఇంకా ఆటలూ పాటలూ"

"అమ్మా ఈ పొద్దు పున్నమి... వెన్నెల."

"నీకు పున్నమేనమ్మా. వెన్నెలే తల్లీ! నాకు మాత్తరం ఎప్పుడూ చీకటే. నా రాత. పుట్టింది ముగ్గురూ ఆడ దయ్యాలే. పెద్దోళ్లిద్దరికీ ఎట్లాగో పెండ్లిండ్లు అయినాయి. ఆ పార్టీల కొంపల్లో వాళ్ల చావులు వాళ్లు చస్తాండారు. నువ్వు స్కూలుకు పోతానని మొత్తుకున్నావు. మీ నాయన సై అన్నాడు. నాకొచ్చిపడింది. పాపం! స్కూలుకు రెండు మైళ్లు నడిచిపోతాండవని టిపిను కారియరు ఏర్పాటుచెయ్యాల. నీకు చదువు. నాకు ఇంట్లో పని, బయట పని. నీకు నీ సావాసగాళ్లు కావాల. పున్నమి గావాల, వెన్నెల గావాల. మరి నాకో? ఇంట్లో ఈ చట్లా కుండలూనా? ఇదో ఈ గాటిపాట ఎనుములూ, ఎద్దులూ, పడ్డలూనా? ఈ చీకటా?"

అమ్మ దోనిలో కడుగునీళ్లు పోస్తున్న చప్పుడు.

దుర్గమ్మ ఉలిక్కిపడి కళ్లు తెరిచి చూసింది. ఎదురుగా పనిమనిషి మొక్కలకు నీళ్లు పడుతూ కనిపించింది. దుర్గమ్మ చేతి గడియారం చూసుకుంది. సాయంత్రం అయిదు గంటలు దాటింది.

సుషమ గుర్తుకొచ్చి, దుర్గమ్మ మనసు చివుక్కుమంది. "ఏదన్నా తిందో లేదో పాపం," అనుకుంటూ దుర్గమ్మ సుషమ గదికి వచ్చింది. మంచానికి అడ్డంగా బోర్లపడి సుషమ నిద్రపోతూ కనిపించింది.

పరుపు మీద ఈ పక్క వాక్‌మన్ పడి ఉంది. ఆ పక్క పత్రికలూ, పుస్తకాలూ పడి ఉన్నాయి. దుర్గమ్మ సుషమను లేపలేకపోయింది. సిటవుట్‌లోకి వెళ్లి మళ్లీ పుస్తకాన్ని పట్టుకుంది. కాసేపటికి మళ్లీ కునికింది.

*

స్రవంతిని దుర్గ మందలిస్తోంది. "మగపిల్లలతో పూసుకొని తిరగద్దు స్రవంతీ!"

"నోట్సులిచ్చుకోవడం, తీసుకోవడం తప్పా? మాట్లాడితే తప్పా అమ్మా?"

భర్త కలుగ చేసుకుంటున్నాడు. "ఆడపిల్లలూ, మగపిల్లలూ కలిసి చదువుకుంటున్నారు. నీకు తెలియందేముంది? ఎవరి జీవితాన్ని వాళ్లు దిద్దుకుంటారు."

*

"చూడు. కర్నూలు నుంచి స్రవంతి ఉత్తరం. కులాంతర వివాహం చేసుకుందట, భర్త తరపు వాళ్లతో గొడవ అవుతుందని భయపడిందంట. 'మావాళ్లకూ ఈ విషయం తెలియకూడదు. మీవాళ్లకూ తెలియకూడదు. అన్నీ అవే సర్దుకుంటాయి,' అని అతను అన్నాడంట. తాను సరేనందట. ఇక కన్నవాళ్లతో పనేముంది?" దుర్గమ్మ కళ్లు ఒత్తుకుంది.

"ఇద్దరూ ఎం.డి.లు. వాళ్ల సంపాదన వాళ్లకుంది. వాళ్ల జీవితం వాళ్లది. అది మనది కాదు," భర్త అనున యిస్తున్నాడు.

*

పనిమనిషి దుర్గమ్మను తట్టి లేపింది. టీ తాగ మంది. ముఖం కడుక్కొని, పనిమనిషితో. "మరి సుషమ," అంటున్నలోపల సుషమ దగ్గరకు వచ్చింది.

"అవ్వా! నేను కాంప్లాన్ తాగాలే. నువ్వు టీ తాగు. కాసేపు తోటలో తిరుగుదాం."

దుర్గమ్మ టీ పూర్తి చేసిందో లేదో, సుషమ ఇంటి ముందు తోటలోకి ఆమెను లాక్కుపోయింది. తోటలో కూడా సుషమలో నిలకడతనాన్ని దుర్గమ్మ చూడలేక పోయింది.

మరునటి రోజు ఉదయం అమ్మానాన్నలు నర్సింగ్‌హోమ్‌కు వెళ్లడమే ఆలస్యం సుషమ, దుర్గమ్మ దగ్గరకు చేరింది. భయంభయంగా "అవ్వా... అవ్వా..." అంటూ దుర్గమ్మ చెవిలో గొణిగింది. సుషమను దుర్గమ్మ ఎగాదిగా చూసింది. 'బుద్ధి ఎదిగింది, పసి తనపు గుర్తులు పోలేదు,' అనుకుంది. జాలి వేసింది. "రా పాపా! నీ గదిలో విశ్రాంతి తీసుకో. భయమేం లేదులే. అమ్మకు ఫోను చేస్తానుండు," అంది దుర్గమ్మ.

అవ్వ పొత్తికడుపు చుట్టూ చేతులు వేసి సుషమ కన్నీళ్లు పెట్టుకుంటూ వాపోయింది. "అమ్మకు ఉదయం చెప్పలేదవ్వా. నాకు అమ్మను చూస్తే భయం. అమ్మకు ఎప్పుడూ విసుగూ, కోపం. 'అది చేయి, ఇది చేయి... అట్లా ఉండాలి, ఇట్లా ఉండకూడదు,' అంటూనే ఉంటుంది. నీతో తప్ప ఇంకెవరికీ చెప్పలేదు. నా నైటీని నా బాత్‌రూమ్‌లో దాచా."

"నీ అవ్వ ఉంది గదా! నీకు దిగులెందుకు, భయ మెందుకు?" సుషమ కళ్లు తుడిచింది దుర్గమ్మ. గదిలోకి తీసుకెళ్లింది. ముందు సుషమను మంచం మీద పడుకోబెడదామనుకున్న దుర్గమ్మ, సుషమ గదిలోనే ఒక మూల చాప పరిచింది- తన కూతురు భయంతో.

"ఎందుకైనా మంచిది. నువ్వు ఆ చాప మీద కూర్చో పాపా. లేదా పడుకో. నీ ఇష్టం," అంది దుర్గమ్మ. తాను ఏదో తప్పు చేసినట్లు సుషమ సిగ్గుతో తలవంచు కొని కూర్చొని, "బోర్, బోర్," అని గొణుక్కుంది.

దుర్గమ్మ కూతురు స్రవంతికి ఫోన్ చేసింది. స్రవంతి హడావిడిగా కారు దిగగానే సుషమ గదిలోకి వెళ్లింది. డాక్టరుగా కాకుండా, తల్లి హోదాలో సుషమను అడిగింది. "ఎన్ని గంటలకు?"

"నిద్ర లేచేసరికి," తల్లి కళ్లలోకి చూడకుండా తలవంచుకునే సుషమ సమాధానం చెప్పింది.

"నేను నర్సింగ్‌హోమ్‌కు వెళ్లేముందు ఎందుకు చెప్పలేదు?"

"..."

"బ్రేక్‌ఫాస్ట్ మాతోనే చేశావు. బుద్ధిలేదా?"

"బోర్ బోర్," సుషమ ఏడవడం మొదలు పెట్టింది.

"ఆ బోర్‌బోర్ మానవన్న మాట. మొన్న బాగా తిట్లు పడ్డాయి కదా. మానావనుకున్నా. మీ నాన్న చెప్పింది జ్ఞాపకం లేదా? ఇలా బోర్ బోర్ అన్నావంటే సైకియాట్రిస్టుకు చూపుతానన్నది గుర్తులేదా? ముందు ఆ మాట మాను. సరేలే. ఎక్కడికీ కదలొద్దు- మూడు రోజులు స్నానం అయ్యేదాకా గది దాటి బయటికి రావద్దు. నీ ఫ్రెండ్స్‌కు ఎవరికీ ఈ మూడు రోజులూ ఫోన్లు చెయ్యొద్దు. వాళ్లు చేస్తే. 'మద్రాస్ ఐ వచ్చింది, మా అమ్మ రావద్దని చెప్పింది,' అని చెప్పు."

కానీ, ఆ మాటలు భర్త, అత్తమామలు, వాళ్ల బంధువుల రామాజ్ఞలకు అధీనంగా అన్నవని దుర్గమ్మ తల్లి హృదయం గుర్తించలేకపోయింది.

కూతురు మాటలు ఆడ సుగ్రీవాజ్ఞగా దుర్గమ్మకు తోచాయి. 'ఇంత మామూలు విషయంలో ఈ ఆంక్ష లేమిటో? కండ్లకలక అబద్ధాలెందుకో?' అనుకుంది.

"పాప జడుసుకుంది- తెలీక, చిన్నపిల్లాయె. నేనున్నాలే" దుర్గమ్మ కూతురితో అంది.

స్రవంతి తన గదిలోకి వెళ్లింది. పది నిమిషా లయ్యాక వచ్చి డ్రాయింగ్ రూమ్‌లో కూర్చున్న తల్లితో అంది "మన అదృష్టం. మంచి సమయం, మంచి నక్షత్రం అట. శాంతుల బాధ తప్పింది. అక్కడికి మేలు. ఇది మన ఇంటి వాస్తు బలమే అని కూడా అన్నారు."

ఆ అన్నది ఎవరో దుర్గమ్మ సులభంగానే ఊహించుకుంది. ఆడపిల్లల శరీరంలో జరిగే ఒక మామూలు ప్రకృతి చర్యకూ, గ్రహాలకూ మధ్య ఉండే సంబంధం కూతురి మాటల ద్వారా దుర్గమ్మకు తొలి సారి తెలిసి వచ్చింది. ఆమె పల్లెటూరి శూద్ర జీవితంలో ఈ అనుభవమూ లేదు. ఈ జ్ఞానమూ లేదు. పెద్ద బాలశిక్షలో చదివినట్లు గుర్తు అయితే ఉందిగానీ, ఏనాడూ తమ కుటుంబాల్లో ఈ రకం పట్టింపులూ లేవు, ప్రభావాలూ లేవు.

ఏమేం చేయాలో మాటవరసకైనా డాక్టరమ్మ స్రవంతి తల్లితో సంప్రతించలేదు. "సంప్రదాయం

ప్రకారం చేద్దామమ్మా. శర్మా, వాళ్లమ్మానాన్నలూ, వాళ్ల బంధువులూ సంతోషిస్తారు. విశాఖపట్నానికి శర్మ వాళ్ల అమ్మకు, అత్తయ్యకు ఫోను చేయాలి," అంది తన గది లోకి వెళుతూ. కార్డ్‌లెస్‌లో ముఖ్యులకు ఫోన్లు చేసి స్రవంతి నర్సింగ్‌హోంకు వెళ్లిపోయింది. వెళ్లేముందు కూడా సుషమకు జాగ్రత్తలు చెప్పిపోయింది.

పండ్రెండు గంటలలోపే కొబ్బెరి, బెల్లం, నువ్వులు దంచి వేయించిన నూగుపిండి ముద్దలు, నానబెట్టిన బియ్యం దంచి, బెల్లం కలిపి వేయించిన చలిబిండి ఇంటికి చేరే ఏర్పాటును స్రవంతి చేసింది. నగరంలో పేరు మోసిన స్వగృహ ఫుడ్స్ వాళ్లు డాక్టరమ్మ కోసం ప్రత్యేకంగా తయారుచేసి పంపారు. వాటిని సుషమకు పెట్టమని స్రవంతి తల్లికి ఫోన్ చేసి చెప్పింది. తినమని మనుమరాలిని బతిమాలింది. ఒకటి రెండు కొరికి, 'బోర్' అంది సుషమ. 'అప్పచ్చులే,' కావాలంది. "బాగా చేశావు అవ్వా!" అంటూ ఆప్యాయంగా వాటిని తింది. మొదటి రెండు రోజులూ ఎక్కువ భాగం సుషమ దగ్గరే దుర్గమ్మ గడిపింది. కబుర్లు చెప్పింది; కథలు చెప్పింది- అల్లుడూ, కూతురూ ఇంట్లో లేని సమయాల్లో మరీ ముఖ్యంగా.

మూడు రోజుల స్నానం అయింది.

పదకొండోరోజు విశాఖ నుంచి సుషమ నాన్నమ్మా, తాతయ్యా దిగారు. ఇంట్లో వాతావరణం మరింతగా రంగులు మారింది. సుషమ ఉక్కిరిబిక్కిరయ్యింది.

అయిదేళ్లు వాళ్ల దగ్గర పెరిగింది. వాళ్లంటే సుషమకు అంత ఇష్టమేమీ లేదు. నాన్నమ్మ తల్లిలా కసరదు. తాతయ్య తండ్రిలా ఉపన్యాసాలివ్వడు. కానీ, ఇద్దరూ ఇద్దరే. మరీ ముఖ్యంగా నాన్నమ్మ క్షణక్షణమూ తాను ఆడపిల్ల... ఆడపిల్ల అనే విషయాన్ని జ్ఞాపకం చేస్తుంది. అందుకే సుషమకు వాళ్లంటే మరీ ఇది లేదు. వియ్యపురాలి ఆచారాలపట్టును చూసి దుర్గమ్మే జడుసు కుంది. వియ్యంకుడి మడీ మశానమూ, పూజలూ పునస్కారాలూ చూసి బిత్తరపోయింది. 'వీటి ద్వారానే రోగులకు వియ్యంకుడు వైద్యం చెయ్యడం లేదు కదా,' అని ఆశ్చర్యపడింది. స్రవంతి, శర్మల పెళ్లయ్యాక పద మూడేళ్లలో దుర్గమ్మ వాళ్లను చూసింది రెండుమార్లే. వాళ్లతో గడిపింది ఒకటి రెండు గంటలే. ఈ మూడో పర్యాయం, ఏకంగా ముప్ఫయ్యారు గంటలకు పైగా వాళ్లతో మెసలాల్సి వచ్చింది.

సుషమ నాన్నమ్మ ఏవో మంగళస్నానాలంది. మరేవో పూజలంది. నగలంది, నగ్రలంది. అలంకరణ లంది. బంధువులంది. కట్నాలంది. కానుకలంది. ఏదేదో అంది. ఏదేదో చేసింది. ఇవన్నీ అడపా దడపా సరదాగా అనిపించినా, సుషమ అన్నిటికీ సర్దుకోలేకపోయింది; పైగా 'తన అవ్వ' ముభావంగా ఉండటం చూసి.

విందు సందర్భంలో నాన్న, తాతయ్యను వెనకేసు కొని రావటం సుషమ పసిగట్టింది. 'ఇలాంటి నాన్న అమ్మను ఎందుకు పెళ్లి చేసుకున్నట్లు,' అనుకుంది.

నలుగురూ వింటూండగా నాన్న అన్నాడు.

"మా ఫాదర్ చెప్పింది అక్షరాలా నిజం. ఆరు మాసాల కిందటి ముచ్చట. మా క్లోజ్ ఫ్రెండ్- నాన్ బ్రాహ్మినే- అమెరికా నుంచి అర్ధరాత్రి ఫోను చేశాడు. వాళ్లమ్మాయి రసజ్వల అయింది. పద్ధతి ప్రకారం ఏం జరిపించాలని అడిగాడు. సమయానికి మా అమ్మ కూడా ఉంది. నక్షత్రం అడిగి మరీ చెప్పింది. పిట్స్‌బర్గ్ టెంపుల్ లో శాంతి కూడా చేయించారు. మరి అతను పెద్ద సైంటిస్టు కూడా. మన ఆచారాలే మన సంస్కృతి. ఇంగ్లండ్‌లో సంప్రదాయాలను అందరూ గౌరవిస్తారు. సౌదీలో మాత్రం వాళ్లు పాటించే ఆచారాలను చూసి మనం ఏమేమో అనుకుంటాం. ఏదేదో అంటాం. ఎవ రైనా ఆడమనిషి బురఖా లేకుండా కనిపించిందను కోండి. మతం పెద్ద చూశాడనుకోండి. వెంటనే స్వంత డబ్బుతో ఒక బురఖా కొని ఆవిడకిస్తాడు. మనకేమో మన సంప్రదాయాలంటే గౌరవం లేదు. ఆచారాలంటే మర్యాద లేదు."

వాదంలో ఒక కుర్ర డాక్టరు కలుగజేసుకున్నాడు "బురఖా మన ఆడవాళ్లకు కూడా వేస్తే, మన సంప్ర దాయం మరింత బలపడుతుంది సార్. మన ఆచారాలు మరింత గట్టిపడతాయి సార్. మన సంస్కృతికి మరింత ప్రచారం వస్తుంది విదేశాల్లో."

అందరూ నవ్వేశారు.

సుషమకు ఈ మాటలన్నీ పూర్తిగా అర్థం కాక పోయినా, అవి న్యాయంగా అనిపించలేదు. అంతా 'బోర్, బోర్' అనుకుంది. 'తన వేషం బోర్, తన పరిస్థితి బోర్, వాళ్ల మాటలు బోర్,' అనుకుంది.

దుర్గమ్మకు మొత్తం వ్యవహారమంతా నటనగా కనిపించింది. అసలు నచ్చని మరొక ముఖ్యమైన నటుణ్ని ఈ తంతులో దుర్గమ్మ చూసింది. ముదురు కాషాయరంగు బట్టల్లో, మెడలో పెద్ద రుద్రాక్షల మాలతో మొత్తం తంతునంతా అడుగడుగునా నడిపించిన అల్లుడింటి వాస్తు జ్యోతిష పురోహిత గురువు. ఆయన ధాటి దుర్గమ్మకు అసలు నచ్చలేదు. పల్లెటూళ్ల తంతుల్లో

ఈ ధాటీలు లేవు అనుకుంది. అక్కడికీ ఇక్కడికీ భేదం, అక్కడ పల్లెటూళ్లలో తంతులు నలుగురూ పాల్గొని చేసేవి, పంచుకొని చేసేవి. ఇక్కడ అంతా ప్రదర్శనమే. అంతా వికృతమే. నలుగురి ముందూ గొప్ప కోసం చేసే ప్రదర్శనలివి. లాభం కోసం చేసేవి. నిజమైన ఆపేక్షలు లేని మనుషులు వీళ్లు. వీళ్ల మధ్య సుషమ జీవితం ఏ రకమైన మలుపులు తిరగవచ్చు? ఏం కావచ్చు?

దుర్గమ్మకు అంతా అయోమయంగా తోచింది. తన తల్లి పెంపకం గుర్తుకొచ్చింది. ఆ పెంపకంలో బరువులూ బాధ్యతలే అన్నీ. అన్నీ గుదిబండలే. తల్లిదీ తండ్రిదీ వానకాలం చదువు. తను పదెకరాల మెట్ట రైతు మూడో కూతురు. తనకు స్రవంతి ఒకతే బిడ్డ. ఇద్దరు టీచర్ల కూతురు. ప్రేమతో కూడా పెంచినారు. తన కూతురికీ ఒకే బిడ్డ. డాక్టర్ల బిడ్డ. లక్షల ఆస్తి బిడ్డ. జీవితం మారింది. మారుతూ వచ్చిన జీవితంలో ఆడపిల్లల బతుకు సూత్రాలు ఎవరి చేతుల్లో ఉన్నాయో? దేని చేతిలో ఉన్నాయో? మరీ సుషమ లాంటి పసిపిల్లలవి?

ఆలోచించే కొద్దీ దుర్గమ్మకు మనస్తాపం పెరిగిందే కానీ తగ్గలేదు. తానుగా సుషమకు ఏ దారీ చూపలేనని దుర్గమ్మ తెలుసుకుంది. ఊరికి వెళ్లడానికే నిశ్చయించుకొంది.

''రేపటికి రాయలసీమకు టికెట్టు రిజర్వు చేయించు. మీ నాయన ఏ అవస్థలు పడుతున్నాడో,'' అని కూతురితో చెప్పింది.

''నువ్వా, నాన్నా ఇక్కడ ఉంటే పెద్ద దిక్కుగా వుంటుంది. నాన్న రాడు. ఎక్కడికీ కదలడు. నువ్వు ఆయనను వదిలి ఉండవు. నాకు తెలుసు. శర్మా వాళ్ల నాన్నా, అమ్మా ఇక్కడ ఉండరు. మామయ్యకు అక్కడ ప్రాక్టీసు పోగొట్టుకోవడం ఇష్టంలేదు. అప్పుడే వెళ్లిపోయారు చూడు. సరే, ఎవరి తిప్పలు వాళ్లవి. ఈ మారైనా నాన్నను బలవంతం చేసి తీసుకొని రా. సుషమ నీకు బాగా మాలిమి అయ్యింది. నేను చేసేదేముంది?'' కూతురు మాటలకు దుర్గమ్మ బదులు చెప్పలేదు.

దుర్గమ్మకు ఆరోజు ప్రయాణం. ఆదివారం కూడా. వెళ్లే ముందు సుషమతో చెప్పవచ్చు అనుకుంది. మనుమరాలి సంగతేమో కానీ, అవ్వకు మాత్రం సుషమను విడిచి వెళ్లాలని లేదు. వెళ్లక తప్పదు. ''మధ్యాహ్నం వరకే నర్సింగ్‌హోం. మేం వచ్చి స్టేషన్లో దిగబెడతాం,'' అని కూతురు చెప్పిపోయింది.

సిటవుట్‌లో కూర్చొని దుర్గమ్మ అన్యమనస్కంగా పత్రికను తిరగవేస్తోంది.

''అవ్వా! అవ్వా!'' సుషమ వచ్చి దుర్గమ్మను వాటేసుకుంది. సుషమ వెంట మరో ఇద్దరమ్మాయిలున్నారు. అదే ఈడువాళ్లు.

''అవ్వా చూడు! ఈ గీత చివర అక్షరం స్త్రీ అంది. స్త్రీలో చివరి అక్షరం 'ర'తో నేను పాటను మొదలుపెట్టా. గీత కాదంటుంది. ఇది ఎటూ చెప్పదు.''

దుర్గమ్మకు ఆ పిల్లల ఆట అర్థమైంది. ఆమెలోని అధ్యాపకురాలితనం పైకొచ్చి అంది. ''మీ గీత అన్నట్లు చివరి మాట స్త్రీ అయితే, దాన్నే మొదటి మాటగా ఎత్తుకోవాలి.''

''ఎలా?''

''ఆ అక్షరాన్ని సీ త ర అని విడదియ్యలేం పాపా!''

''ఎందుకు?''

''ఎందుకు... ఎందుకంటే ఆ మాట అట్లా పుట్టింది కాబట్టి,'' తాను ఇచ్చిన వివరణ సరి అయింది కాదని తనకే అనిపించినా, దుర్గమ్మకు వేరే ఆలోచన తట్టలేదు.

సుషమ స్నేహితురాలు గీత, సుషమతో అనునయంగా అంది. ''పోనీలేవే, నీ ఇష్టప్రకారమే రతో మొదలుపెట్టు.''

మూడో అమ్మాయి బెరుకు బెరుకుగా, అడగాలా వద్దా అనే సందేహంతో దుర్గమ్మను అడిగింది. ''మామ్మా! స్త్రీ అంటే భార్య, ఆడ జంతువు అనే మరో రెండర్థాలు కూడా ఉన్నాయట. మా సంస్కృతం మాష్టారు చెప్పాడు నిజమేనా మామ్మా?''

పిల్లల ముఖంలోకి చూస్తూ, దుర్గమ్మ ఔననలేదు. కాదనలేదు.

''ఆ సంస్కృతం మాష్టారు బోర్... ఈ ఆట బోర్ అంతా బోర్...'' సుషమ వెర్రి ఆవేశంతో అంటూ తన గదిలోకి పరుగెత్తింది.

ఇండియాటుడే, డిసెంబరు 6-20, 1996